

Dominik Grohmann

Výroba ptačích budek

www.peceoprirodu.cz

Tento projekt je spolufinancován Státním fondem životního prostředí ČR na základě rozhodnutí ministra životního prostředí.
www.mzp.cz www.sfzp.cz

Ministerstvo životního prostředí

STÁTNÍ FOND
ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

Milí čtenáři a milé čtenářky,

ačkoliv jsme nedávno vydali brožuru o ptačích budkách, kde bylo mimo jiné i stručně představeno, jakým způsobem je vyrábět, zaznamenali jsme několik ohlasů a přání, abychom vytvořili publikaci s podrobnými plány pro sestavování jednotlivých typů ptačích budek.

A právě proto držíte v rukou tuto brožurku.

Rozhodně se nejedná o kompletní výpis plánek ke všem ptačím budkám, ale vybrali jsme především ty, které se vyvěšují nejčastěji a jejichž výroba není technicky složitá.

Jakmile vybranou ptačí budku vyrobíte, neváhejte se podívat na náš web www.peceoprirodu.cz, kde naleznete informace o vyvěšování a údržbě ptačích budek.

Hodně stlučených budek přeje

Dominik Grohmann

Obsah

Před výrobou	4
Povrchová úprava	6
Antipredační zábrana	7
Způsoby zavěšení	9
Způsoby otevírání	11
Univerzální typ ptačí budky	12
Šoupálkovník	18
Rorýsovník	20
Univerzální polobudky	22
Vyvěšování, kontrola a údržba	25

Před výrobou

- Musíme vědět, jakým způsobem budeme ptačí budku čistit (viz [Způsoby otevírání](#)) a jak budku budeme vyvěšovat (viz [Způsoby zavěšení](#)).
- Na jednu budku potřebujeme 35–40 hřebíků/vrutů. Vruty jsou dražší a k sestrojení budeme potřebovat vrtačku, ale budka bude bytelnější. Vruty či hřebíky musí být 2–3× delší než je tloušťka používaných prken.
- Jednotlivá prkna je lepší předvrtat tenkým vrtákem, aby nedocházelo k rozštípnutí. (V pláncích jsou daná místa vyznačena tečkami.)
- Střecha by měla mít určitý přesah, aby bránila dešti vnikat vletovým otvorem dovnitř.
- Požadovaný vletový otvor v přední stěně lze vyvrtat speciálním vykrúžovacím nebo plochým vrtákem, případně si lze vystačit s obyčejným spirálovým vrtákem a otvor vrtat na několikrát a následně dočistit rašplí.

Ptačí budka musí být především bezpečná pro hnízdící ptáky. Neměla by se tedy viklat, rozpadat a obsahovat trčící hřebíky, ale případné škvrny nebo estetické nedostatky ptákům rozhodně nevadí. Dutiny ve stromech také nejsou pětihvězdičkovými hotely.

Materiál

Pro výrobu ptačích budek používáme nejčastěji dřevěná prkna o tloušťce alespoň 2 cm. Je to přírodní prodyšný materiál s ideálními tepelně izolačními vlastnostmi, který se snadno opracovává.

Vnitřní strana prken by měla být neohoblovaná, aby ptáci mohli šplhat po stěnách. Případně můžeme do vnitřní strany udělat rýhy, které šplhání usnadní.

Narazit můžete i na dřevocementové nebo plastové budky. Plastový materiál však není ideální – nemá vhodné izolační vlastnosti a není prodyšný. Navíc při proměnlivých povětrnostních podmínkách může degradovat a uvolňovat jedovaté látky. Dřevocementové budky také nejsou z materiálu zcela přírodě blízkého a sami si je jen tak lehce nevyrobíme. Ornitologové je však doporučují, jelikož jsou v podstatě nezníitelné (zajišťují třeba ochranu před strakapoudy) a ptáci je využívají stejně rádi jako budky dřevěné. Vyšší cenu pak kompenzuje jejich mnohonásobně delší životnost, než jakou mají budky dřevěné.

Povrchová úprava

Vyrobené ptačí budky je vhodné ošetřit nátěrem, který prodlouží životnost dřevěné budky. Lze použít jakékoliv barvy či oleje určené k ošetření dřeva. Doporučit lze tmavé odstíny nátěrů, aby budka v přírodním prostředí „zapadla“.

Budky natíráme pouze zvenku, střechu můžeme ošetřit dvěma nátěry (a připevnit na ni nepromokavý materiál – například zbytky linolea, což významně prodlouží životnost střechy).

Na akcích Hnutí Brontosaurus používáme nejčastěji dřevní tér zředěný s lněným olejem (1:1). Jedná se o čistě přírodní produkt, kterým dosáhneme poměrně kvalitní ochrany dřeva. Jeho značnou nevýhodou je delší doba schnutí (cca 3 dny).

Občas natíráme budky pouze lněným olejem (či fermeží), který tolik nezapáchá a schne řádově dvě až tři hodiny. Budky však zůstanou světlé a ztmavnou až během několika měsíců či let ve venkovním prostředí.

Antipredační zábrana

Ptáci mají mnoho nepřátel. Především v urbanizovaném prostředí, tedy v zahradách, městských parcích a lesích, jsou snadnou kořistí koček a kun. Nejjednodušší zábranu představuje malá destička uvnitř budky, o rozměrech přibližně 2×7 cm, upevněná těsně pod vletovým otvorem – kočka či kuna tak nedosáhne až na dno budky. Další varianty antipredačních zábran mají vždy stejný princip – aby predátor nedosáhl na dno budky k mláďatům. Lze tedy konstruovat různé dvojité přední stěny, tunýlky apod.

Výrobci na antipredační zábrany obvykle nemyslí, a tak si je dodatečně k ptačím budkám doděláváme sami. Stačí rozřezat kousek prkýnka a dvěma vruty jej připevnit na vnitřní stranu přední stěny.

Oplechování vletového otvoru

Na mnoha místech se vyskytuje velké množství strakapoudů, kteří vletový otvor snadno rozklovou, čímž si jej zvětší a dostanou se až k mláďatům či vajíčkům a zpestří si tak jídelníček. Zabránit tomu můžeme oplechováním vletového otvoru. Stačí použít pozinkovaný plech o rozměrech 10 × 10 cm s vyříznutým vletovým otvorem. Ten by měl být o 1–2 mm větší a jeho hrany pečlivě začištěny, aby se o něj ptáci neporanili.

Velice často můžete v obchodech narazit na ptačí budky s bidýlkem. Jedná se o jeden z největších hříchů, který můžeme při sestrojování ptačí budky udělat. Bidýlko totiž pomáhá především predátorům k snadnějšímu přístupu k mláďatům. Ptáci jej nepotřebují. Proto na ptačí budku v žádném případě nepatří.

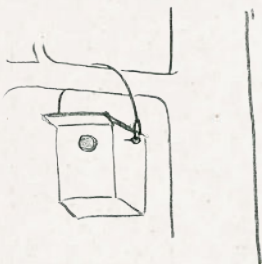

Způsoby zavěšení

Ptačí budky se nejčastěji vyvěšují na stromy a využívají se v zásadě tři způsoby, jak lze ptačí budku připevnit do potřebné výšky.

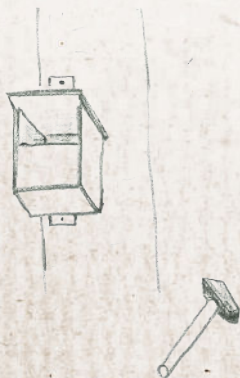
Zavěšení na větev

Nejelegantnějším způsobem je zavěšení budky pomocí drátu na větev. Nedochozí tak k žádnému poškození na stromě. K budce se musí ze strany našroubovat kovová očka, za která se přichytí drát. Tento způsob lze realizovat však jen v místech, kde jsou k tomu vhodné větve. (Existuje i varianta zavěšení budky pomocí drátu za jeden hřebík na kmeni stromu.)

Přitlučení hřebíky

Velmi jednoduchým způsobem, jak připevnit budku ke stromu, je přitlučení zadní lišty pomocí hřebíků. Jedná se na první pohled o poměrně agresivní způsob pro strom, nicméně vniknutí hřebíku do stromu pro něj nepředstavuje vážné zranění. Hřebík naruší pouze jeden malý bod v celém

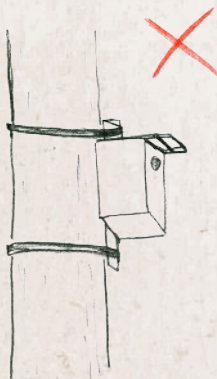

živém pletivu. Strom na tuto situaci dokáže brzy zareagovat a poškozené místo „zakonzervovat“, aby se poranění nerozšiřovalo do dalších částí kmene. Hřebík tlučeme ideálně přes podložku (případně jej nedotloukáme), která zajistí, aby hřebík nezarostl do kmene a budka neupadla.

Připásání páskami – nedoporučujeme

Zadní lišta se dá připevnit páskami kolem kmene. Tento způsob jednoznačně nedoporučujeme, protože tak dochází k významnému poškození stromu. Pásky postupně začnou zarůstat do kmene a škrtit jej v celém obvodu.

Navíc se jedná o značně pracný způsob.

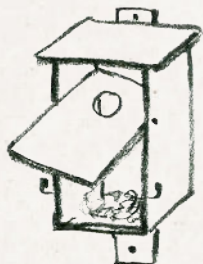

Způsoby otevírání

Ptačí budky musíme konstruovat tak, abychom mohli snadno zajistit jejich pravidelné čištění. Existují dva nejčastěji používané způsoby otevírání.

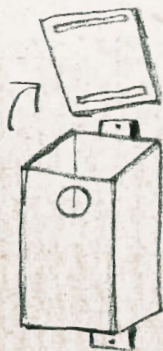
Odklopení přední stěny

Ptačí budka se ze žebříku snadno odklopí a staré hnízdo vyhodí dolů. Přední stěna musí být k bočním upevněna jedním hřebíkem (či vrutem) z každé strany, přibližně ve výšce vletového otvoru. Mezi přední (vyklápěcí) stěnou a střechou musí zůstat malá mezera, aby šla budka otevírat. Proti náhodnému otevření zajistíme přední stěnu obrtlíkem.

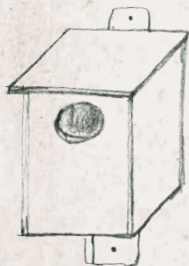
Sundávací střecha

Tento způsob otevírání ptačí budky vyhovuje především u velkých ptačích budek (sovince apod.). Lze jej ovšem využít i u menších typů. Pravidelné čištění není tak pohodlné, jelikož se musí střecha jednou rukou oddělat a druhou rukou musíme staré hnízdo vybírat z vrchu. Na druhou stranu budka má stabilnější konstrukci.

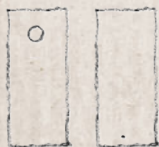

Univerzální typ ptačí budky

Univerzální typy ptačích budek používáme nejčastěji. Jsou určeny pro ty ptáky, kteří přirozeně hnízdí v dutinách stromů. Budky mají „klasický“ kvádrový tvar s vletovým otvorem v přední stěně. Rozdíl mezi jednotlivými budkami univerzálního typu závisí pouze na vnitřních rozměrech a velikosti vletového otvoru.

Malý sýkorník se vyznačuje především menším vletovým otvorem. Díky tomu zde malé druhy sýkor (modřinka, uhelníček, parukářka) nacházejí bezpečný úkryt a nejsou vystaveny konkurenci ze strany sýkory koňadry, která je z většího sýkorníku (kde samozřejmě také mohou zahnízdit) většinou vyžene.

přední a zadní
strana 12×28 cm
otvor 2,7–2,8 cm

2× boční strana
16 × 28 cm

dno
12 × 12 cm

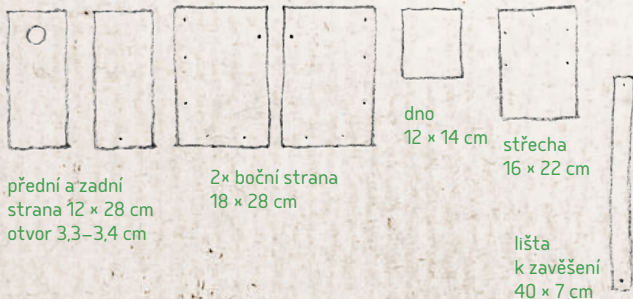
střecha
16 × 20 cm

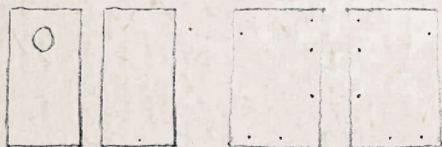
lišta
k zavěšení
40 × 7 cm

Velký sýkorník obývá nejčastěji sýkora koňadra, dále pak sýkora lužní a sýkora babka, ale také černohlavý i bělokrký lejsek, rehek zahradní, brhlík lesní, vrabec domácí i polní nebo krutihlav obecný.

Lejskovník charakterizuje oválný vletový otvor. Jinak se tento typ budky rozměrově příliš neliší od sýkorníku. Nicméně oválný vletový otvor upřednostňují právě lejsi. Zahnízdit zde ovšem mohou i rehek zahradní či brhlík lesní, výjimečně pak i sýkory.

přední a zadní
strana 14 × 28 cm
otvor 2,7–2,8 cm

2× boční strana
18 × 28 cm

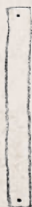
střecha
18 × 22

dno
14 × 14

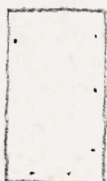
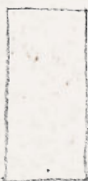
lišta
k zavěšení
40 × 7 cm

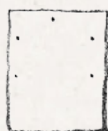
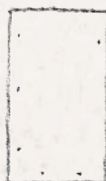
Špačkovník vyvěšujeme nejen pro špačka obecného, ale i pro větší druhy sýkor, brhlíků, strakapoudů, krutihlavů, lejsků či rehků zahradních.

přední a zadní
strana 15 x 33 cm
otvor 4,5–5 cm

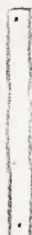
2× boční strana
19 x 33 cm

dno 15 x 15

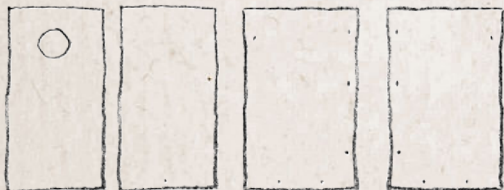
střecha
19 x 23 cm

lišta
k zavěšení
45 x 7 cm

Kavkovník svými rozměry odpovídá potřebám kavky obecné či dudka chocholatého. Vyhovuje ale i žlutě šedé a zelené nebo strakapoudům – tyto druhy si však raději hloubí dutiny sami.

přední a zadní
strana 20×38 cm
otvor 6–7 cm

2× boční strana 24×38 cm

dno
 20×20 cm

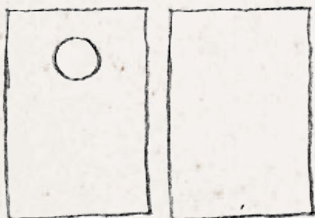
střecha
 24×28 cm

lišta
k zavěšení
 50×7 cm

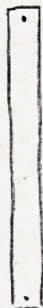
Doupňák je budkou určenou především pro holuba doupňáka, hohola severního či poštolku. Občas tento typ budky využije i kavka nebo některé druhy sov.

přední a zadní strana 30×43 cm
otvor 8–12 cm

dno
 30×30 cm

lišta
k zavěšení
 55×7 cm

2× boční strana 34×43 cm

střecha
 34×38 cm

Šoupálkovník

Šoupálci hnízdí často za odchlípnutou kůrou či v různých štěrbinách, proto jim nevyhovují univerzální typy ptačích budek a je potřeba tvar i velikost upravit.

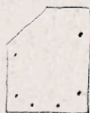
Je vhodné při výrobě použít pant, kterým uchytkáme střechu k závěsné liště. Díky tomu se nám bude velmi snadno ptačí budka čistit.

dno s otvory
10 × 10 cm

zadní strana
10 × 20 cm

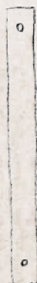
2× boční strana 12×15
(ve výšce 10 cm seříznuté)

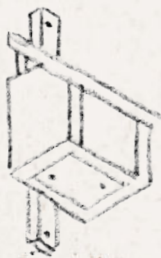
přední strana
10 × 10 cm

střecha
19 × 19 cm

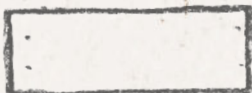
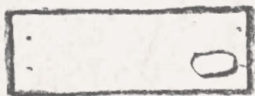
lišta
k zavěšení
4 × 40 cm

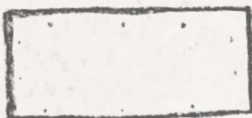
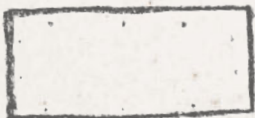
Rorýsovník

Rorýs obecný může obsadit i jiné druhy budek. Velikostí by mu vyhovoval špačník, ale mnohem raději vyhledává budky s oválným vletovým otvorem o velikosti $7 \times 3,2$ cm umístěným u dna budky. Ptačí budku vyvěšujeme výhradně pod střechy budov. Rorýs totiž v minulosti často obsazoval různé dutiny ve střeších budov a vlivem jejich zateplování ztrácí svá hnízdiště. Proto velmi doporučujeme tuto ztrátu nahrazovat rorýsovníky.

Přední stěna a zadní stěna 44×15 cm + vletový otvor $3,5 \times 4,5$
(cca 3 cm nad spodní hranou desky)

Dno a střeška 19×44 cm

2x boční stěna 15×15 cm

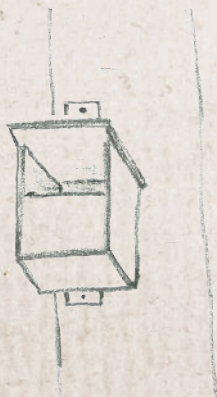

Univerzální polobudky

Univerzální polobudky může obsadit například konipas bílý či horský, rehek domácí či zahradní nebo lejsek šedý.

Polobudka se vyvěšuje na zdi pod střechy budov, na ploty či stromy ve výšce 2–5 m nad zemí. Pro konipasy vyvěšujeme budky na břehy potoků – na kůly či zdi do výšky 1–2 m nad vodní hladinu.

U tohoto typu budek nemusíme řešit způsob otevírání, jelikož má budka dostatečně prostorný vletový otvor, kterým staré hnízdo můžeme odstranit.

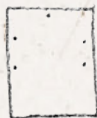

Přední a stěna
16 x 7 cm

Dno
12 x 12 cm

Střecha
21 x 16 cm

Zadní stěna
16 x 13 cm

2x Boční stěny
14 x 13 cm

lišta
k zavěšení

Existuje samozřejmě celá řada dalších možností, jak vyrábět ptačí budky. Můžete vyrobit či koupit budky kmenové (z vyhlíchlých kmenů či soustružením), dřevocementové nebo plastové. Kromě toho jsme ani nevyjmenovali všechny typy ptačích budek. Opomenuli jsme například budku pro sýkora úhelníčka, pro kachny a pro některé dravce. Pokud by vás problematika ptačích budek zajímala opravdu podrobně, pak bychom vás rádi odkázali na [Metodiku ČSOP č. 20 – Ptačí budky a další způsoby zvyšování hnízdních možností ptáků](#).

Vyvěšování, kontrola a údržba

Vyvěšování ptačích budek má některá svá specifika, která potřebujeme znát, abychom vůbec ptákům pomohli. Stejně tak důležité je i pravidelné čištění ptačích budek a jejich údržba. Všechny podrobnosti k těmto tématům naleznete na stránkách www.peceoprirodu.cz nebo v brožuře [Ptačí budky – výroba, vyvěšování, údržba](#).

Vydalo: Hnutí Brontosaurus

Autor textu: Dominik Grohmann

Ilustrace: Berta K. Marešová

Fotografie: Pokud není uvedeno jinak, fotografie pro tuto publikaci vznikly v rámci aktivit Hnutí Brontosaurus.

Šoupálek str. 17: Kelly Colgan Azar (CC BY-ND 2.0)

Rorýs str. 19: fs-phil (CC BY-SA 2.0)

Špačci str. 15: Daniel Plazanet (CC BY-SA 2.5)

Konipas str. 23: Corine Bliek (CC BY-NC 2.0)

Fotografie str. 26: Putneypics (CC BY-NC 2.0)

Sazba: Berta K. Marešová, Dominika Grohmann

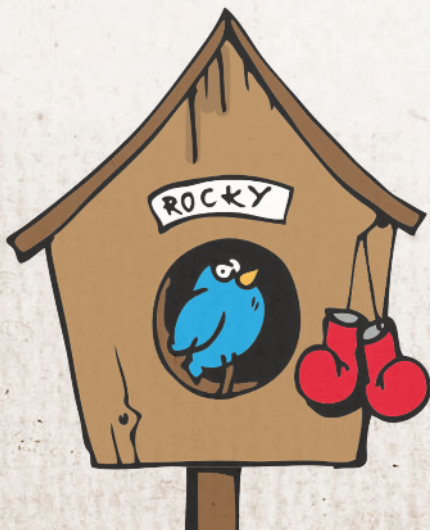
Vytištěno na recyklovaném papíře.

naděluje dárky přírodě

Nadělte spolu s námi strom, pta-
čí budku, vyčištěnou studánku
nebo třeba domek pro ježky!

Vše o Dárcích přírodě najdete na
www.darkypriode.cz

Hnutí Brontosaurus jsou převážně mladí lidé do 26 let, kteří propojují smysluplnou práci pro přírodu, památky i lidi s netradičními zážitky a zábavou. Každoročně s nimi vyrazí na kosení orchidejových luk, sázení stromů, opravování hradů nebo třeba stavění školy v Himálajích tisíce dobrovolníků a dobrovolnic.

„Chceme svět, kde lidé nejsou lhostejní ke svému okolí, respektují a ctí přírodu a kulturní bohatství a společně o ně pečují.“

www.peceoprirodu.cz

Tento projekt je spolufinancován Státním fondem životního prostředí ČR na základě rozhodnutí ministra životního prostředí.
www.mzp.cz www.sfzp.cz

Tato brožura byla vytvořena za finanční podpory Magistrátu hlavního města Prahy.
www.praha.eu

Ministerstvo životního prostředí

STÁTNÍ FOND
ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
ČESKÉ REPUBLIKY